

Yaadannoo Qajeelfamaa

Dhaabbiilee biyyoota COVID-19 dhaan miidhaman gargaaruf sagantaalee dhiheessaniif; Walqunnamtii Saalaatiif Namatti Fayyadamuu, Miidhaa fi Hacuuccaa Saalaa (SEAH) irraa eeguu

Suuraan kan @Social Development Direct

Balaan Walqunnamtii Saalaatiif Namatti Fayyadamuu fi Miidhaa Saalaa fi Cunqursaa Saalaa (SEAH)¹ ji'oota dhufan keessatti yeroo weerara COVID-19 fi ittisa isaa dabaluu mala. Ragaan weerarota dhibee duraan turanii akka **ihsutti**, dhiibbaan lammaffaa haalota balaa SEAH dabalan uumuudhaan, jijjiirraa amalaa fi sochii hawaasaa, walqixxummaa dhabuu koornayaa olaanaa fi hawaasummaa, dhiyeessii tajaajilaa dadhabaa geessisuu akka danda'u agarsiisa.² Kanaafuu **ulaagaalen** eegumsaa addunyaaleessaakka qaama ittisa COVID-19tti dursa argachuu fi eegamuun barbaachisaadha, kunis warreen SEAH'n qabamuuf carraa olaanaa qabanirratti xiyyeffachuudhaani. Qajeelfamni yaadannoo kuni kan qophaa'e dhaabbiilee hawaasaa (CSOs), dhaabbiilee dhuunfaa fi kanneen ga'ee ittisaa fi furmaata kennuudhaaf ga'e qaban akka tarkaanfii ittisaa isa sirrii fudhatan deeggaruufi.

Eenyutu balaa SEAH dhaaf baay'ee saaxilamaadha?

Haalonni gargar ta'aniyyuu, SEAH'n iddoonamoonni dhuunfaa aangoo isaanii seeraan ala itti fayyadamuuuf carraa itti qabanii fi kanaaf jalqabatti warreen durumaanuu hawaasa keessatti haala mijataa hin taane keessa jiran mudata. Dubartooni fi shamarran haala madaalawaa hin taanen SEAH dhaan seektara deeggarsaa keessatti miidhamanidha.³ Haa ta'u malee, namoonni kanneen akka qaama miidhamtootaa, gochaa sadoomii godhan (LBGT+), godaantota, shamarranii fi ijoolliee dhiiraa fi gareewwan biroo akkasuma hawaasa keessatti fudhatama guddaa hinqabne SEAH'f saaxilamuuf dhiyoodha.⁴

Dubartooni, dhiironni fi ijoollen dhiiraa fi shamarran kanneen kanaa gadi kessatti ramadaman gosa, afaan, dhalattoota duraa yookin sanyii lakkofsa xiqqaa qaban irraa ta'an yeroo baay'ee sochiilee jiruuf jireenyaa fi nageenya dhorkamu, irra daddeebidhaan loogii, ofirraa dhiibuu fi xiqqeessuu fi mirgoota isaanii sarbuudhaf saaxilamu, dabalataanis SEAH'f ni saaxilamu. Haa ta'u malee, qo'annoona yeroo ammaa hidhata kana abuuru xiqqootu jira. SEAH'n dhiirota irratti miidhaa geessissu, addatti qo'annoja jala jira.

Namoonni loogiin gosoota hedduun isaan mudatu, kan akka shamarran qaama miidhamtoota ta'an, ijoolliee dhiiraa mooraa yokiin kaampii godaantotaa keessa jiraatan yokiin dubartoota saala jijjiirratan garmalee saaxilamoodha.

Jiruu fi jirenya dhabuunii fi cufaatin sababa COVID-19 hawaasa garmalee ni miidha akkasumas xiqqeffamanii ilaalamuu warreen durumaanuu saaxilamoo ta'anii akka dabalu godha. Haalota hawaasa gargaaruf faayidaalen

maallaqaa fi raabsaan gargaarsaa kennamu irratti, isa kennuu fi fudhatu gidduutti aangoo walmadaaluu dhabuu ni fida, kunis balaawwan SEAH dabala.

Gareewan yeroo weerara COVID-19 garmalee SEAH dhaf saaxilamoo ta'an

Dubartoota fi Shamarran	Dubartoonni fi shamarran iddo jiraachuudhaaf gargaarsa irratti hundaa'anitti SEAH dhaaf garmalee saaxilamoodha kunis meeshaalee fi tajaajiloota argachuudhaf tajaajiloota walqunnamtii saalaa akka raawwatan dirqisiisamuudhaaf saaxilamoo isaan godha. Dubartoonni kanneen kanaa gadiitti hoijetan hojii eegumsa fayyaa irratti hoijetan akkasuma SEAH kanneen akka gudeedamuu fi cunqursaa saalaa hoijettoota waliin hoijetanii fi dhukkubsattootan raawwatamuuf garmalee saaxilamoodha. Hojii walqunnamtii saalaa warreen hoijetan, dubartoota bulchitoota maatii ta'anii fi dubartoonni hiyyeeyyin keessumattuu SEAH hoijettoota gargaarsatiin raawwatamuuf saaxilamoodha.
Namoota hir'ina qaamaa qaban	Namoota hir'inoota qaamaa waliin jiraatan kanneen dhaabbilee hawaasaa(CSO) yokiin tajaajila dhiheessitoota biroo irratti hirkatoo ta'an carraan SEAH'n isaan mudachuu olaanaadha. Namoonni kanneen akka dubartootaa fi shamarran hir'inoota qaamaa qaban kan kunuunsa dhunfaatif gargaarsa barbaadan yokiin kanneen dubbii fi walqunnamtiin isaanii hir'inoota qaamatiin miidhaman balaadhaf saaxilamoodha. Namoonni hir'ina qaamaa qaban SEAH akka mirga isaanii tuqu ta'eetti hin hubatan, yookin akkamitti akka isa gabaasan beekumsa xiqqaa qabu; kana irraa kan ka'e, miidhichi yeroo dheeraadhaaf isaan mudachuu mala. Namoota rakkolee sammuu qaban kanneen hir'ina qaamaa jedhamanii hin fudhatamne qaban akkasuma caalatti saaxilamoo dha.
Shamarranii fi ijoolle dhiiraa	Shamarran, keesumattuu shamarran dardara ta'an sababa koornaya fi loogii umriitit balaa SEAH tif saaxilamoodha akkasumas daldala walqunnamtii saalatiif akka xiyyowwan salphoottii ilaalamuu malu. Ijoollen dhiiraa, keessumattuu isaan hiyyeeyyii fi mooraawan godaantotaa fi gosoota biroo keessa jiraatan, miidhaan kuni addatti isaan miidhuu ni danda' akka sumas sababa loogii SEAH ijoolle dhiiraa irratti godhamu irra jiruun gabaasuu dhiisuu malu. Tarkaanfileen ittisa tatamsa'ina COVID-19 kunuunsitoota isaanii irraati adda bahuun, sababa ulaagaalee adda-baasutin(kuwaarantaayinii) yookin dhibee hamaa/lubbuun darbuutin shamarranii fi ijoollen dhiiraa irraa adda akka bahan godhoo mala, kunis SEAH gosoota adda addaa kan isa hoijettoota gargaarsatiin raawwatamuuf akka garmalee saaxilaman godha.
LGBT+	Hawaasni LGBT+ yeroo hedduu ilaachota negeetivii, loogii yookin tajaajila dhiheessitoota dhaabbilee hawaasaatin tajaajiloota dhorkamuu isaan mudata. Kuni namoota akka LGBT+ beekaman meeshaalee fi tajaajiloota argachuuf, keessumattuu tajaajiloota barbaachisoo akka gargaarsa nyaataa fi eegumsa fayyaa argachuuf walqunnamtii saalatiif itti fayyadamamuu geessisuu mala.

**Namoonni loogii
gosoota
hedduudhaf
saaxilamoo ta'an**

Namoonni sababa koornayaa, umurii, saalummaa, iyummaa, sanyii, gosa, haala godaansaa, hir'ina qaamaa fi amantaatin loogii bifoota hedduudhaf saaxilaman carraa SEAH dhaf saaxilamuu olaanaa qabu. Namni loogiwwan wal irratti dabalataatif saaxilame, yeroo sirna gargaarsaa argatan SEAH dhaf carraa saaxilamuu olaanaa qabu.

Suuraan kan @MKCoursin ti

Yeroo COVID-19 SEAH ittisuuf, dhaabbileen tarkaanfii akkami fudhachuu qabu?

- Ulaagaalee eegumsaa addunyaawaa fudhatama qaban hojii irra oolchuu itti fufuu⁵ xiyyeffannoo addaa balaawan COVID-19 dabale wajjiin. Haala ammaa keessatti yaaddon SEAH dabalaan waan jiruuf, haalota hojjettooni addunyaawan xiqaatanitti fi hirkanna fi too'annaan taatota gosoota biroo irra kaa'ame keessatti dhaabbileen adeemsota eegumsa isaanii hojii irra oolchuu gamaaggamuu fi mirkaneessun isaanii baay'ee barbaachisaa ta'a. Dambii naamuusaa gamaaggamuun, mallatteessun akkasumas leenjin dirqamsiisaa ta'ee fi to'annaan hojjettoota haaraa hundaaf, kontiraata fudhatootafi tola ooltotaaf itti fufuu qaba akkasumas dhiibbaan hojjettoota hatattamaan bobbaasuu jiraatus, hojii jalqabuu isaanii dura raawwatamuu qaba. Leenjin dhaabbataa akkasuma hojjettootaaf itti fufuu qaba, akkasumas hojiin kan baratame caalaa cimuu fi hojilen namoomaa hatattamaa jiraatus, walqunnamtiilen ifa ta'an adeemsota eegumsaa hojii irra oolchuu isaanii mirkaneessu kennamuu qaba.
- Akka qaama tarkaanfitti dhaabbata keessaniitti, hojjettoota dubartootaa

ramaddiiwwan hoogganummaa akka fudhatan deeggaruu. Dubartoota baay'ee dursummaa fi hoogganummaa keessatti dabaluun hubanna fi to'annaah dhimmoota SEAH dabaluu fi yaaddoo balaa waliigalaa hir'isuu mala. Sababa weerarichaatin, dubartoonni dirqamoota maatii dabalate qabaachuu malu, kanaaf hojjettoota dubartootatiif deeggarsa dabalataa barbaachisuu ilaala, akkasumas mari'adhaa.

- Sarara irraanis ta'e sararaan ala SEAH dabalatee yaadowwan sababa COVID-19 dhaan dhufan addaan baasaa. Kunis xiinxala koornayaa fi hawaasa hirmaachisuu fi qorannoo kan eenyutu yaaddoo SEAH dhaaf saaxilamaadha jedhu irratti hundaa'ee raawwatamuu qaba. Akkasumas tokkoon tokkoon sagantichaatif/gochaatif yaaddoo SEAH fidan xiinxallidhaan ilaalamuu qabu, akkasumas garaagarummaawan aangoo guddaa eessa akka ta'an, fakkeenyaf iddo meeshaalen/maallaqni hiramaa jirutti yokiin iddo humni hojii irra caalaadhaan dhiira ta'etti, haalonni kunneen carraa uumamuu SEAH waan dabalaniif, ilaaluun barbaachisaadha.
- Piroojektoota hawaasa waliin ta'uudhaan saxaxuu/hojjechuun kunis kan hamma danda'ame deeggaramaa jiran, gareewwan cunqurfamanis kunuunsuu, keessumattuu dhaabbilee mirgoota dubartootaa hammachuuf dhimmamuu.
Isaan baay'ee saaxilamoo ta'aniif SEAH

hubachuun fi toofataalen hojilee fi gabaasaa akka argamuu danda'utti saxaxamuu mirkaneessun keessumattuu barbaachisaadha. Yommuu walgahiiwwan qaamaa hin danda'amnetti, mariin bilbilaan sosochostota yookan dhaabbilee naannoo waliin ta'u faayidaa irra ooluu danda'a.

- Ejensoota biroo seektara walfakkaataa keessa hoijetan Neetworkii Eegumsa Ejensii-Gidduu Walqunnamtii Saalatiif Namatti Fayyadamuu fi Miidhaa Saalaa irraa eegu (PSEA) wajjiin gurmaa'u.6(yoo jiraate). Gurmiin kun dhaabbilee xixiqqorrti yoo hanqinni qabeenya jiraate yeroo ni fudhata. Haa ta'u malee, gurmaa'uu dhabuun irra deddeebii fi/ykn beekumsa dhabuu waa'ee eegumsaa fi qabeenyoata gabaasaa akkasumas sirnoota baraaramaa ol-erguu jiruu fida. Yoo neetworkiin Ejensii-Gidduu galeessaa (Inter-Agency (PSEA)) hin jiraanne, qo'adhaatii neetworkoota fudhatama qaban biroo waliin gurmaa'aa fkf. Eegumsa Daa'immanii yookin Miidhaa Koorniyaa Irratti Hundaa'ee (GBV).
- Dhaabbanni keessan dargaggesitootaa fi ijoolleef tajaajiloota waqtaawaa ol-erguu/riferaalaa SEAH jiran qabaachuu mirkaneessaa kunis tarkaanfilee Mootummaa/neetworkii PSEA COVID-19 ittisuu irratti hundaa'udhaan dhaabbataadhaan
- Yaaddowwan bulchiinsa fi to'anna fagoo qoradhaa akkasumas amanamummaa odeeffannoo argattanii madaalaa (eenyutu isa dhiheessaa jira - duursitoota hawaasaa, hojettoota keessan, shariikota haaraa?). Akkamitti akka mallattoolee SEAH hawaasota keessatti ta'aa jiraanii itti beektanii fi to'attan yaada keessa galchaa. Hojiin dhaabbata keessanii harki caalu sarara irraan fi waltaajiiwwan miidiyyaa hawaasaa iddo daangaan walqunnamtii ogummaa fi dhuunfaa gidduu jiru xiqaat ta'uu danda'u irratti hojjetamuu mala. Amalooni fudhamoo sarara irraa fi yommuu miseensota hawaasaa waliin sarara irraan walqunnaman maal akka isaan hojjechuu danda'anii fi hin dandeenyne qajeelfama ifa ta'en hojettoota keessaniif kennaa.
- Afan ofirraa nama hin dhiibne fayyadamaa, akkasumas yaadota miidhaa qaban fi ofirraa dhiiboo ta'an hawaasa COVID-19 dhaan hubame keessatti uumamuu malu ariitidhaan furaa. Loogin namoota COVID-19 yookin

waqtaa'uu isaa mirkaneeffadhaa, kunis akkasuma qabeeniyi akka tajaajiloota kallattiidhan COVID-19 waliin wal hin qabannetti deemu gochuu mala. Iddoo tajaajilaa adda baasun deeggarsa fayyaa (Yaala Saaxilamuuboodaa (PEP) HIV ittisu, To'anna Kilinikaawaa Gudeeddii, ulfa ittisaa hatattamaa akkasumas yaala bal'aa miidhama qaamaa), deeggarsa xiinsammuu, dawoowwan yookin iddoowan nageenya biroo, deeggarsa seeraa fi seera hojirra oolchuu hammachuu ni barbaachisa. Warreen biroo kana durumaanuu hojjechuu fi odeeaffannoo isinii qooduu danda'uu isaanii ilaafuf, abbootii dhimmaa biroo (kan akka GBV ykn kilaasteroota xixiqqoo ykn neetworkiwwan GBV) waliin gurmaa'aa. Fedhiiwwan dhiirotaa fi dubartoota baraaramtoota SEAH yaada keessa galchuu yaadadhaa.

- **Hawaasonni, maatiwwan fi namoonni dhuunfaa** waa'ee tajaajiloota ol-erguu/rifeeraalaa fi akkamitti akka isaan argachuu danda'an siritti hubachuu isaanii mirkaneeffadhaa. Dabalataan, ergaa tajaajilooni namoomaa kaffaltii irraa bilisa ta'uu qabu jedhu manaan gahuuf carraaqqiwwan godhamuu qabu, poostaroota iddo tajaajilaatti ergaa jedhame qabatan waliin, kunis akka jijiirraa tajaajilootatti oolmaa walqunnamtii saalaa gaafachuu hirisuuf gargaaruu qaba.

COVID-19 waliin walqaban irratti ta'u, SEAH gabaasuu dhabuu fi jiruuf-jirenya/neetworkiwwan deeggarsa dhabuu geessisuun namoonni jiraachudhaaf hojji walqunnamtii saalatti akka deebi'an godhoo mala.

Dhaabbileen SEAH yeroo COVID-19 gabaasuu fi deebii laachuu mirkaneessuf maal gochuu qabu?

- Baraaramtoota SEAH deeggaruu akkasumas nageenyummaa isaanii yeroo cufaatiwwanii illee dursa kennuufii akkasumas adeemsa baraarmtoota irratti xiyyeffatuuf badaduu **qabu**⁷. Haalota garaagaraa irratti hundaa'udhaan, fedhii baraaramtootaa beekuf, walqunnamtii nageenyummaa qabu, icciitaawaa fi kallattii ta'e ijaarun barbaachisaadha. Baraaramaan iddo nageenya qabutti fudhatamuu, yoo barbaachisaa ta'e tajaajiloota ol-erguu/riferaalaa fi deeggarsoota yoo gabaasni

qoratamuu qabaate argachuu
mirkaneeffachuuf deeggarsi ejensoota biroo
fi/ykn abbootii aangoo irraa barbaadamuu
mala. Kunis maappii tajaajilaa waqtaawaa
gochuun kan barbaachisaa ta'e kanaafidha.

- **Dhiibbaan COVID-19 waliin waldhaansoo**
godhuu fi cufaatin namoonni tokko tokko
mudannoo SEAH isaanii akka hin gabaasne
gochuu akka malu hubachuudhan
nageenyummaa qaamaa fi miira isaanii akka
to'atan hojjettoota deeggaraa.⁸ Hojjettooni
waliin hojjetanis mallattoolee amala fudhatama
hin qabne hubachuu dadhabuu malu,
akkasumas hojjettooni SEAH'n isaan mudate
haala sababa COVID-19 tin waan hedduun itti
barbaadamu keessatti mudannoosanisaanii
gabaasamuu hin maluuf jedhanii yaaduu malu.
Kanaafuu, hojjettootaf fi nageenyummaa
fayyadamaa fi nageenyummaadhaf dursa
kennuu itti fufuu qabaachuu, akkasumas
gabaasun yeroo hunda akka wanta dursi
kennamuuf akka ta'e dursa ergaa dabarsuu
mirkaneeffachuuu.
- **Namoota baay'ee SEAH dhaan miidhamuu**
malan argachuu danda'u
mirkaneeffachuudhan toofataalee gabaasuu
madaaluu fi hojiitti jijiiruu. Dhiibbaawwan
weerarichaa hawaasa keessatti jijiirramuu itti
ni fufa, kanaaf haala dhaabbataa karoorsuun fi
waqteessun qophaa'uu fi filannoowwan
garaagaraa jiran madaaluu deeggaruuf faayida
qabeessa dha. Tooftaalen gabaasaa
dubartoottaa fi shamarraniif akkasumas
gareewwan biroo kan odeeefanno
argachuudhaf rakkoo qaban, kan akka
namoota hir'ina qaamaa qaban yookin
gareewwan biroo hawaasa irraa adda bahuun
isaan mudateef argamoo ta'anii akka turan
mirkaneessuf fooyya'uu qabu. Chaanaaloonni

walqunnamtii adda addaa waa'ee amala
ejensoota gargaarsaa qaamota hawaasaa
hunda beeksisuuf faayidaa irra ooluu qabu.
Fuulan fuulatti fageenya eegu, raadiyoona, TV'n
miidiyaan hawaasaa, bilbiloonni harkaa, ergaa
gabaabaan, maxxansi (afaanitti hiikamee fi
argamuu danda'u) faayidaa irra ooluu qabu,
akkasumas ergaawwan gargaarsa waliin
kennamuu qabu. Ragaan sagaleewan
dubaraaergaawwan kanneen dabarsuu
keessatti baay'ee bu'a qabeessa akka ta'an ni
agarsiisa.⁹ Burjaaja'uu miseensota hawaasaa
hambisuuf tooftaa gabaasuu dhaabbataa
keessanii kanneen biroo waliin qindeessuf
yaalaa.

- **Tarkaanfin akkamii fi yoom fudhatamuu akka**
qabu adda baasuf gabaasota SEAH qoradhaa,
akkasumas karooricha qorannoo dhaabbataa
ta'e jala akka turu godhaa. Gabaasota
fudhataman irratti tarkaanfin fudhatamuu qaba
cufaatiwwan ykn gufuwwan biroo osoo
jiraatanis. Murteewan haala qabiinsa
dhimmaa yaaddoo irrattii, tokkoon tokkoon
sadarkaa qorannoo irratti godhamusaa fi
dhiisuu isaa murteessuf qorannoo kallattiidhan
yookin fageenya irraa godhuuf nagaa ta'u
isaa fi dhabuu ilaaluu. Adeemsi gulantaa qabu
sirrii ta'u mala fkf. qorannoon deeskii dura
raawwatamuun yoo wabiin icciitii kennname,
gaaffii-deebin karaa hiriyaan amanamaa yookin
bilbilaa godhamuu danda'a. Yoo sadarkaa
kamittuu nageenyummaan, mijoominni karaa
hundaa fi fayyaan qaamotaa qorannoo kamittu
(baraaramaa, iyyanni irratti dhihaate, ragaa
baatotaa/qorataa) tuqame, qorannichi
dhaabachuu qaba, qorannoon balaa fooyya'e
godhamuu fi qorannicha fooyyessuu/itti fufuu
yookin addaan kutuu ilaachisee murteen
darbuu qaba.

Dubbisa dabalataa gorfame

Kutannoo Ulaagaalee Mirgoota Namoomaa Ijoo PSEAHE yeroo COVID-19 <https://www.chsalliance.org/get-support/article/seah-in-the-covid-19-response/>

IASC (2020) Yaadannoo Teeknikaalaa yeroo gaababaa (Interim Technical Note) : Ofeegganno acuuccaa saalaa irratti
(PSEA) yeroo COVID-19 - Version 1.0, <https://interagencystandingcommittee.org/other/interim-technical-note-protection-sexual-exploitation-and-abuse-psea-during-covid-19-response>

Sagantaa (2020) Qorannoo Eegumsaa ilaalam – yeroo COVID-19 https://safeguardingsupporthub.org/wp-content/uploads/2020/05/Plan_Intl_Safeguarding_Investigations_Considerations_for_Covid-19_10Apr20_Eng_ex-links.pdf

Yaadanno kuni yaadanno yeroo dhihoo mata-duree *DFID Guidance Note for DFID Staff and Implementing Partners: Safeguarding Against Sexual Exploitation and Abuse and Sexual Harassment (SEAH) across DFID Programmes during the COVID-19 Pandemic.* jedhuun maxxanfame ilaallata. Yommuu yaadanno qajeelfamaa inni biraar arjoontotaa fi INGO'oota gurguddaa gargaruf saxaxaman, inni dhaabbilee sarara fuul-duraa irra jiran gargaaruu irratti xiyyeffata.

Dookumentiin kuni bu'aa Qabeenyota Eegumsaa fi sagantaa Wiirtuu Deeggarsaa gargaarsa UK mootummaa UK irraatin maallaqaan deeggaramuuti. Haa ta'u malee, ilaalchonni ibsam, fi odeeaffannoisa keessatti qabame dirqama kan mootummaa UK, kan ilaalchota yookin odeeaffanno yookin isaan irratti hundaa'u kamiyyuuf itti gaafatamummaa hin fudhanneen deeggaraman miti.

Maxxansi kuni sagantichaan, miseensota waldaa isaatin fi hawaasa bal'aa barumsaa fi ogummaatin dhimma fedhii irratti qajeelfama waliigalaatif qophaa'ee jira. Odeeaffanno ykn gaaffii dabalataatif, qunnamaa veronica@rshub.org.uk

Yaadannoowan dhuma

¹ Haala kana keessatti eegumsa godhuu jechuun Walqunnamtii Saalatiif Namatti Fayyadamuu (SEAH) irraa eeguu jechuudha: **Walqunnamtii Saalatiif**

Namatti Fayyadamuu: Haala saaxilamummaa, garaagarummaa aangoo, yookin amanumummaa dhimmoota walqunnamtii saalatiif seeraan ala fayyadamuu yookin yaalu. Walqunnamtii saalatiif nama biraatti fayyadamuu irraa yeroodaahaf, hawaasummaadhaf, yookin siyaasaa bu'aa irraa argachuu hammata. Akkaataa seerota Mootummoota Gamtoomaniitti kuni daldala walqunnamtii saalaa, daldala walqunnamtii saalaa barbaaduu fi hariroo itti fayyadamuu hammata; **Miidhaa Saalaa:** Qaamaan namatti bu'uu bifa walqunnamtii saalaa qabu, humnaanis ta'e yookin haalota wal hin ginne yookin dirqisiisaadhan ta'u yookin sodaachisuu Miidhaa walqunnamtii saalaa (gudeeddi, dhungoo/tuquu, nama tokko walqunnamtii saalaa afaanii akka godhuu dirqisiisuu/tuquu yaalame) akkasumas gudeeddi hammachuu qaba. Akkaataa seerota Mootummoota Gamtoomaniitti , gochaan walqunnamtii saalaa nama umurii wagga 18 gadii walin ta'u kamiyyuu miidhaa saalaa jedhama; **Hacuuccaa saalaa:** Walitti fufiinsa amaloota fi gochoota bifa walqunnamtii saalaa qaban kan fudhatama hin qabnee fi hin simatamne kan, yaada walqunnamtii saalaa dhiheessuu yookin barbaadu, oolmaawwan walqunnamtii saalaa gaafachuu fi amaloota yookin mallattoolee walqunnamtii saalaa, jechaa yookin qaamaa kan haala ifa ta'en jibbisisa yookin qaanessaat ta'an yookin dha jedhamanii fudhataman hammachuu mala, garuu kanaan hin daangeffamu.

² United Nations Development Group – Western and Central Africa (2015) Socio-Economic Impact of Ebola Virus Disease in West African Countries: A Call for National and Regional Containment, Recovery and Prevention, <https://bit.ly/35DWWRq>; UNDP (undated) Assessing Sexual and Gender Based Violence during the Ebola Crisis in Sierra Leone, <https://bit.ly/2WLtzJh>

³ IASC (2020) Interim Technical Note: Protection from Sexual Exploitation and Abuse (PSEA) during COVID-19 Response - Version 1.0, <https://bit.ly/3fpqrL>; Alina Potts (2020), Pandemics in Crisis – Affected Settings: Ensuring Women & Girls Are Not Forgotten, George Washington University Global Women's Institute, <https://bit.ly/35zgieH> ; Yaker, R (2020) Securing the Safety and Wellbeing of Women Frontline Healthcare Workers in the COVID-19 Response, GBV AoR Helpdesk, <https://bit.ly/2YDxD0t> ;

⁴ Meaney-Davis, J. et al (2020) The Impacts of COVID-19 on People with Disabilities: A Rapid Review, Disability Inclusion Helpdesk Query 35, Inclusive Futures, <https://bit.ly/3djQ0f5> ; OHCHR (2020) COVID-19 and the Human Rights of LGBTI People, <https://bit.ly/2W6CSEo>; IASC (2020) Interim Technical Note: Protection from Sexual Exploitation and Abuse (PSEA) during COVID-19 Response - Version 1.0, <https://bit.ly/2YCB33G>.

⁵ Furmaanni addunyaa 2018 kaasee ulaagaalee eegumsaa armaan gadii tokko yookin lama kabajuu irratti hundaa'a: 1) The IASC Minimum Operating Standards on PSEA (<https://bit.ly/2YEIw3b>), kunis kan Qajeelfamoota Ijoo IASC Jaha kan Walqunnamtii Saalatiif Namatti Fayyadamuu fi Miidhaa Saalatiin Walqabatuun Deeggarama (<https://bit.ly/35J78sc>); akkasumas 2) The Core Humanitarian Standard (<https://bit.ly/2SDCJpB>) (akkasumas qajeelfama isaanii Ulaagichaa fi COVID-19 ilalaa (<https://bit.ly/2L17DA9>). Ulaagaalee Eegumsaa Nageenya Daa'imman Eeguu (<https://bit.ly/2L4mZYJ>) akkasuma haalota hedduu keessatti barbaachisoodha garuu arjomtotaa fi gareewwan biroo gidduutti haala walfakkaataa akka ulaagaalee "barbaachisoo" addunyaaawaa jedhu hin qabu.

⁶ Akkuma beekamu Qindeessaa/Qindeessaa naannoo Mirgoota Namoomaa Mootummoota Gamtoomanii Qindeessaa Ittisa Walqunnamtii Saalatiif Namatti Fayyadamuu fi Miidhaa (PSEA)'daan deeggaramuu durfama. IASC (2020) Interim Technical Note: Protection from Sexual Exploitation and Abuse (PSEA) during COVID-19 Response - Version 1.0, <https://bit.ly/2yxPj32>

⁷ Adeemsi baraaramaa irratti hundaa'e yaadota qajeelfama afur nageenymmaa, icciitummaa, kabaja fi loogii-maleessummaa irratti hundaa'a. <https://bit.ly/3djQvWv> . Yeroo taatee eegumsaa gabaasan qajeelfamoonni kunneen ilaalcha keessa galuu qabu, akkasumas odeeaffanno kun raawwachuu iddo nagaa ta'etti yookin yeroo beekun barbaachise qofatti kennamuu qaba.

⁸ Dubartoota Mootummoota Gamtoomanii fi Afaan Hiiktota Daangaa Malee (2020) COVID-19: Akkamitti Akka Namoota Dhiibamanii fi Saaxilamoo Ta'an Haasawaawwan Yaaddoo fi Hirmaannah Hawaasaa Keessatti Dabalan, <https://bit.ly/2W8HzgT>

⁹ Dubartoota Mootummoota Gamtoomanii fi Afaan Hiiktota Daangaa Malee (2020) COVID-19: Akkamitti Akka Namoota Dhiibamanii fi Saaxilamoo Ta'an Haasawaawwan Yaaddoo fi Hirmaannah Hawaasaa Keessatti Dabalan, <https://bit.ly/3caGACn>